

В. П. Паліюк

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(Миколаївський інститут права
Національного університету
«Одеська юридична академія»),
суддя апеляційного суду у відставці,
заслужений юрист України*

ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ УКРАЇНИ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У РАЗІ «НЕЯКІСНОГО» ЗАКОНОДАВСТВА (положення ст. 10 Конвенції щодо свободи вираження поглядів) *

Перед застосуванням ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція) та практики Європейського суду з прав людини (Євросуд) щодо реалізації права на свободу слова вітчизняним судам необхідно звернути увагу на такі обставини.

По-перше, свобода вираження поглядів, з одного боку, є самодостатнім правом, а з другого — складовою частиною решти прав, гарантованих Конвенцією, наприклад, права на справедливий суд, права на повагу до приватного і сімейного життя, права на свободу зібрань та об'єднання (статті 6,

* Закінчення. Початок у попередніх публікаціях:

Паліюк В. П. Загальні питання застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Часопис цивільного і кримінального судочинства. — 2013. — № 4 (13). — С. 129–142;

Паліюк В. П. Застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства (цивільно-правовий аспект). — 2013. — № 5 (14). — С. 97–110;

Паліюк В. П. Застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства (положення ст. 6 Конвенції). — 2013. — № 6 (15). — С. 104–120;

Паліюк В. П. Застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства (положення ст. 8 Конвенції щодо права на повагу до приватного і сімейного життя). — 2014. — № 1 (16). — С. 73–88;

Паліюк В. П. Застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства (положення ст. 8 Конвенції щодо права на повагу до свого житла і кореспонденції). — 2014. — № 3 (18). — С. 72–87.

8 та 11 Конвенції). Тому доречно враховувати, що «свобода вираження поглядів може входити в конфлікт з іншими передбаченими Конвенцією правами» [14, с. 463]. Суттєво, що при такій колізії Євросуд порівнює згадані права з метою встановлення пріоритету одного над іншим. Характерним для такого визначення є те, що свобода вираження поглядів, порівняно з іншими правами, за певних обставин стає більш важливим правом, оскільки «свобода преси виступає однією з найкращих можливостей для громадян дізнатися й давати оцінку вчинкам державних діячів. Вона дає змогу кожній людині брати участь у вільних політичних дискусіях, що є ознакою демократичного суспільства» (п. 45 рішення Євросуду у справі «*Фрессо і Руар проти Франції*» (1999)).

По-друге, судам загальної юрисдикції України слід також звернути увагу на побудову ст. 10 Конвенції. Сутність її подвійна, оскільки спочатку гарантується право на свободу вираження поглядів, а потім — умови його обмеження. Так, у п. 1 цієї норми проголошено, що «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право містить свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств».

Із перших двох речень цієї цитати вбачається, що свобода вираження поглядів має три складові: 1) свобода дотримуватися своїх поглядів; 2) свобода одержувати інформацію та ідеї; 3) свобода передавати інформацію та ідеї. Разом із тим свобода, як свідчить практика Євросуду, не належить до абсолютних категорій «навіть стосовно висвітлення пресою питань, що спричиняють передбачуване занепокоєння в суспільстві. Відповідно до положень п. 2 ст. 10 Конвенції здійснення цієї свободи породжує «обов'язки і відповідальність, які стосуються також і преси» (п. 54 рішення Євросуду у справі «*Селістьо проти Фінляндії*» (2004)).

За умови дотримання двох вимог — «обов'язок і відповідальність» — Високі Договірні Сторони, які підписали Конвенцію, можуть за певних умов обмежувати право на свободу вираження поглядів. Характерно, що така система обмежень міститься і у третьому реченні п. 1 ст. 10 Конвенції: «Ця стаття не перешкоджає вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств», і в п. 2 ст. 10 Конвенції: «Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або санкцій, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського спокою, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду».

Варто наголосити, що будь-які обмеження свободи вираження поглядів повинні узгоджуватися з положеннями ст. 17 Конвенції (заборона зловживання правами), які визначають, що «...жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатись будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції».

Таким чином, норми ст. 10 Конвенції свідчать про наявність права на свободу вираження поглядів і, водночас, встановлюють підстави, які Високі Договірні Сторони вправі використовувати для обмеження цього права. Обмеженнями права на свободу вираження поглядів, що визначені у третьому реченні п. 1 та в п. 2 ст. 10 Конвенції, не порушуватимуться положення Конвенції, якщо держава на своєму рівні дотримала одночасної єдності трьох складових: 1) «законності та...»; 2) «легітимної мети та...»; 3) «необхідності в демократичному суспільстві...» (п. 45 рішення Євросуду у справі «Санді Таймс» проти Сполученого Королівства» (1979)). Важливо, що цей перелік є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

Перед детальним розглядом цих складових насамперед необхідно визначитись із змістом конвенційного поняття «втручання» у право на вираження поглядів. Характерно, що згідно з Конвенцією така дія — втручання — наявна лише тоді, коли вона здійснена органом державної влади. Якщо ж у право на свободу вираження поглядів втрутилась приватна особа або неурядова організація, то такі дії не є втручанням у розумінні положень ст. 10 Конвенції. Згідно з практикою Євросуду таке втручання відбувається, як правило, після вчинення певних дій, що пов'язані із: а) публікацією статей (рішення Євросуду у справі «Санді Таймс» проти Сполученого Королівства» (1979)); б) публікацією книжки (рішення Євросуду у справі «Обсервер» і «Гардіан» проти Сполученого Королівства» (1991)); в) зйомкою фільму (рішення Євросуду у справі «Інститут Отто Премінгера проти Швейцарії» (1994)); г) образливими висловлюваннями з наступним звільненням керівника телевізійної програми (рішення Євросуду у справі «Фуентес Бобо проти Іспанії» (2000)).

«Законність та...» — перша підстава для обґрунтованого втручання зі сторони державних органів у право на свободу вираження поглядів (п. 2 ст. 10 Конвенції). До поняття «закон» Конвенція відносить не тільки нормативні акти з відповідною назвою, прийняті парламентом Високої Договірної Сторони, а й інші нормативно-правові акти. Наприклад, за практикою Євросуду законами також вважаються адміністративні нормативно-правові акти, кодекси професійної етики, рішення судових органів, «...все право, чи то писане, чи неписане» (п. 43 рішення Євросуду у справі «Касадо Кока проти Іспанії» (1994)). Щодо правового статусу постанов Пленуму ВСУ, то, аналізуючи постанову від 08 жовтня 2004 р. № 16 «Про деякі питання засто-

сування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією» в контексті вимоги «законність та...», Євросуд зазначив, що ці постанови «...не мають сили закону і не є обов'язковими до виконання судами та правоохоронними органами, які вирішують питання, пов'язані з екстрадицією» (п. 113 рішення Євросуду у справі «Солдатенко проти України» (2009)).

Однак для встановлення державою певних обмежень у праві на свободу вираження поглядів не достатньо відповідного закону, оскільки слово «законність» не лише вимагає для оскаржуваного заходу наявності певних підстав у національному праві, а й передбачає «...певний якісний рівень такого закону, вимагаючи його доступності для відповідної особи і передбачуваності його наслідків» (п. 52 рішення Євросуду у справі «Об'єднання «Ферайн Геген Тьєрфабрікен» проти Швейцарії» (2001)). Це означає, що закон або інший нормативно-правовий акт, яким державою передбачено обмеження прав, закріплених у Конвенції, має бути:

а) *доступним* — оприлюдненим і таким, з яким міг би ознайомитись кожен, кого він стосується, що досягається, як правило, шляхом оприлюднення або опублікування. Так, у ч. 5 ст. 94 Конституції України містяться обидва ці терміни. У разі коли органи держави користуються таємними нормативно-правовими актами з обмеженим доступом (у нашій державі існувала Інструкція щодо умов утримання під вартою осіб, засуджених до виняткової міри покарання від 20 жовтня 1998 р.), констатується порушення принципу доступності (п. 158 рішення Євросуду у справі «Полторацький проти України» (2003));

б) *передбачуваним* — сформульованим з достатньою чіткістю, що дає змогу будь-якій особі самостійно або за допомогою консультації юриста передбачити можливі наслідки, що їх може спричинити конкретна дія такого акта. Рівень чіткості певним чином залежить від змісту норми, сфери, якої вона стосується, а також чисельності та статусу тих, до кого вона застосовується (пункти 48, 49 рішення Євросуду у справі «Українська Прес-Група проти України» (2005)). Важливо, що поняття передбачуваності стосується не тільки поведінки, наслідки якої заявник повинен мати можливість обґрунтовано передбачати, а й «...формальностей, умов, обмежень або санкцій, які можуть поширюватися на таку поведінку, якщо буде встановлено, що вона порушує національне законодавство» (п. 35 рішення Євросуду у справі «Сірик проти України» (2011)). До того ж у національному праві має бути «...передбачено засіб юридичного захисту від свавільного втручання органів державної влади у права, гарантовані Конвенцією» (п. 128 рішення Євросуду у справі «Свято-Михайлівська Парафія проти України» (2007)).

«Легітимна мета та...» є другою підставою для виправдання втручання державних органів у право на свободу вираження поглядів (п. 2 ст. 10 Конвенції). «Застосування такої складової позитивного законодавства є

даниною сучасних органів судової влади принципам природного права» [27, с. 88]. Відповідно до принципу правової держави, що закріплений у ст. 8 Конституції України, будь-який закон або інший нормативно-правовий акт повинен мати мету, за відсутності якої він може бути визнаний нечинним. Це і відбулося з відповідними положеннями КК, які раніше передбачали застосування виняткової міри покарання — смертної кари. Наприклад, у п. 5 Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 р. (справа про смертну кару) зазначено, що «...мета призначення смертної кари за вироком суду залишилась юридично не визначеною» [22, с. 497–503].

Щодо правомірних підстав обмеження свободи вираження поглядів, то вони визначені у п. 2 ст. 10 Конвенції, а саме: 1) національна безпека; 2) територіальна цілісність або громадська безпека; 3) охорона порядку або запобігання злочинам; 4) охорона здоров'я та моралі; 5) захист репутації або прав інших осіб; 6) запобігання розголошенню конфіденційної інформації; 7) підтримка авторитету і безсторонності суду. Це вичерпний перелік тих дозволених законних інтересів, на які може послатись уряд країни, аргументуючи необхідність обмеження свободи вираження поглядів. Однак із метою реалізації таких обмежень на практиці Євросуд дозволяв урядам держав — членів Ради Європи варіативність під час тлумачення легітимної мети втручання у свободу вираження поглядів.

«Необхідність у демократичному суспільстві» — третя підстава, яка допускає втручання органів державної влади у здійснення права на свободу вираження поглядів (п. 2 ст. 10 Конвенції). Під необхідністю втручання мається на увазі, що воно відповідає нагальній соціальній потребі і, зокрема, є пропорційним до поставленої легітимної мети. Хоча, як зауважив Євросуд, значення поняття «необхідний» у розумінні п. 2 ст. 10 Конвенції «не є синонімом прикметника «незамінний», його зміст не є таким гнучким, як зміст слів на кшталт «припустимий», «звичайний», «доцільний», «доречний» або «бажаний»; на відміну від них він передбачає наявність «нагальної суспільної потреби» (рішення Євросуду у справі *«Бартольд проти Німеччини»* (1985)).

Таким чином, «визначаючи, чи було конкретне втручання необхідним у демократичному суспільстві», Євросуд повинен оцінити — у контексті справи загалом — чи були мотиви, наведені на виправдання втручання, доречними і достатніми для цілей п. 2 ст. 10 Конвенції і чи був відповідний процес прийняття рішень справедливим і здатним забезпечити належний захист інтересів, як цього вимагає ст. 10 Конвенції. Отже, визначаючи, чи є втручання «необхідним у демократичному суспільстві», Євросуд враховує, що держави, які домовляються, мають поле для роздумів. Тому, по-перше, огляд, що проводиться Євросудом, не обмежується з'ясуванням того, чи здійснила держава, яка надає відповідь, свої повноваження розумно, належно та сумлінно. По-друге, Євросуд, що здійснює свою наглядову функцію, не може

обмежитись відокремленим розглядом заперечуваних рішень, а має зважити на справу у цілому. Він має визначити, чи є причини, що надані на виправдання такого втручання, доречними та достатніми [27, с. 90].

Щодо українського законодавства, яке регулює право на свободу вираження поглядів, то положення ст. 10 Конвенції, знайшли відображення в Основному Законі. Так, норми статей 32, 34 Конституції України значною мірою відтворюють зміст принципів свободи вираження поглядів, які викладені у ст. 10 Конвенції, зокрема в «її уповноважуючій частині, і в тій частині, де встановлюються підстави можливих обмежень прав, про які в ній йдеться» [5, с. 26]. Окремі складові цього ж комплексного права (ст. 10 Конвенції) прямо або опосередковано відображені в інших нормах Основного Закону, наприклад, у статтях 11, 15, 25, 63 Конституції України.

Цілком закономірно, що на положеннях Основного Закону ґрунтується концепція ЦК, яка становить «змістовно-значеннєве продовження Конституції України» [2, с. 36]. Так, у ст. 4 ЦК наголошується, що основу цивільного законодавства України становить Конституція України, та закріплюється спеціальна процедура прийняття законодавчого акта, яким цивільні правовідносини будуть врегульовані інакше, ніж ЦК. Така процедура спрямована на збереження стабільності ЦК як «основного системоутворюючого акта цивільного законодавства» [10, с. 18], оскільки її дотримання повинно створювати певні перешкоди для безсистемної зміни його положень. У контексті теми дослідження слід зазначити, що книга друга ЦК «Особисті немайнові права фізичної особи» є визначальною, оскільки в ній розкривається поняття особистого немайнового права (ст. 269), види особистих немайнових прав (ст. 270), зміст особистого немайнового права (ст. 271), здійснення та забезпечення здійснення особистих немайнових прав (статті 272, 273), обмеження особистих немайнових прав (ст. 274), а також захист та поновлення порушеного особистого немайнового права (статті 275–276) тощо.

Загальні принципи ст. 10 Конвенції, які розвинуті у практиці Євросуду, також знайшли своє відображення у спеціальному «інформаційному законодавстві України» [4, с. 77–84; 18, с. 93–111], що дає обґрунтування пошуку варіантів для його систематизації. Наприклад, деякі науковці вважають за доцільне здійснити систематизацію через кодифікацію, а отже, створення системоутворюючого кодексу [9, с. 72–73; 26, с. 90], а інші, з посиланням на практику розвинутих країн світу, бажають провести уніфікацію цього законодавства [23, с. 127–129; 25, с. 97]. Більше того, такі підходи стали підставою для відгалуження законодавства в «інформаційне право» [7, с. 18]. Хоча наведені думки ще не є загальноновизнаними, проте вони відтворюють бурхливий законотворчий процес.

Українське законодавство, що передбачає право на свободу вираження поглядів, незважаючи на його відносно дотримання норм ст. 10 Конвенції,

не завжди належать до «якісного», про що свідчить його певна невідповідність положенням ст. 10 Конвенції, а також наявність правових прогалин [16, с. 124–129]. Доводять це такі рішення Євросуду у справах проти України.

Положення ч. 3 ст. 277 ЦК до моменту внесення до нього змін Законом України від 22 грудня 2005 р. № 3261-IV не відповідали принципам ст. 10 Конвенції [29, с. 2], оскільки передбачали таке: «Вважається, що негативна інформація, поширена про особу, є недостовірною». Важливо, що на час цього дослідження норма ч. 3 ст. 277 ЦК (у редакції Закону України від 22 грудня 2005 р. № 3261-IV) уже викладена в новій редакції: «Негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного». Отже, з 01 січня 2004 р. (дата набрання чинності ЦК) до 14 січня 2005 р. (дата набрання чинності Законом України від 22 грудня 2005 р. № 3261-IV) попередня редакція ч. 3 ст. 277 ЦК була «неякісною».

Тому не випадково Євросуд у своїй практиці зазначив, що положення ч. 3 ст. 277 ЦК у старій редакції не відповідають нормам ст. 10 Конвенції, якими передбачені гарантії свободи слова, та наголосив, що така вказівка є «не лише порушенням свободи вираження поглядів, а й перевертає дійсність із ніг на голову таким чином, що будь-яке правдиве, але негативне твердження вважатиметься недостовірним» (п. 35 рішення Євросуду у справі «Українська Прес-група» проти України» (2005)). Таким чином, суди загальної юрисдикції України до внесення відповідних змін у ч. 3 ст. 277 ЦК зобов'язанні були застосовувати рішення Євросуду у справі «Українська Прес-група» проти України» (2005), а не чинну на той час норму цього Кодексу.

Пізніше, уже в іншій справі, Євросуд ще раз перевіряв відповідність ст. 277 ЦК положенням ст. 10 Конвенції, оскільки першою та найважливішою вимогою цієї статті є те, що будь-яке втручання державного органу у здійснення свободи вираження поглядів повинно бути законним. З цього приводу Євросуд постійно наголошує, що «...перше речення п. 2 ст. 10 Конвенції, по суті, передбачає, що будь-яке обмеження вираження поглядів повинно бути «встановлене законом». Для дотримання цієї вимоги втручання не просто повинно ґрунтуватися на національному законодавстві, саме законодавство повинно відповідати певним умовам «якості». Зокрема, норма не може вважатися законом до того часу, поки її не буде сформульовано з достатньою точністю для того, щоб надати громадянину можливість регулювати свою поведінку: він повинен бути здатен (за потреби, за відповідної консультації) передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може потягнути за собою його дія» (п. 41 рішення Євросуду у справі «Ліндон, Очаковський, Лоран і Жюлі проти Франції» (2007)).

Наприклад, за матеріалами справи, заявниця надіслала до державної податкової адміністрації листа зі скаргою на незаконні та корупційні дії

керівництва Академії державної податкової служби (Академія), де навчався її син до того, як його було виключено з відти. Рішенням Києво-Святошинського районного суду, залишеним без змін ухвалами Апеляційного суду м. Києва та ухвалою ВСУ, на підставі статей 277 і 280 ЦК зазначені твердження визнані такими, що не відповідають дійсності та ганьблять честь і гідність особи, а заявницю зобов'язано відкликати оскаржуваного листа. Також із заявниці стягнуто 1 000 грн моральної (немайнової) шкоди на користь декана, який на той час очолював юридичний факультет Академії. Заявниця поскаржилася, що її право дотримуватися своїх поглядів і поширювати їх було порушено та її було незаконно покарано вітчизняними судами за критику державного службовця. У свою чергу, уряд стверджував, що втручання у право заявниці на свободу вираження поглядів було законним і обґрунтованим чіткими, доступними та передбачуваними положеннями національного законодавства, а саме: статтями 277 і 280 ЦК та статтями 151, 30 і 62 ЦПК (пункти 5, 11, 22, 28 рішення Євросуду у справі «*Сірик проти України*» (2011)).

Євросуд, аналізуючи у цій справі доводи заявниці та заперечення уряду, зауважив:

а) «втручання у цій справі мало підґрунтя у національному законі, зокрема воно ґрунтувалося на статтях 277 та 280 ЦК. Євросуд не має сумніву за цих обставин, що закон був достатньою мірою доступним. Проте Євросуд зазначає, що норми закону, які стосувалися поняття поширення інформації, було викладено у неточних формулюваннях, а його тлумачення та застосування залежали від практики;

б) заявниця не могла передбачати тією мірою, яка була б розумною за тих обставин, наслідки подання скарги щодо С. до органу вищого рівня, якому підпорядковувалася остання. Хоча ці міркування вже самі по собі можуть бути підставою для висновку про порушення ст. 10 Конвенції» (пункти 36–39 рішення Євросуду у справі «*Сірик проти України*» (2011)).

За цих обставин Євросуд наголосив, що притягнення заявниці до цивільної відповідальності за подання до державного органу скарги на дії посадової особи є непропорційним поставленій меті — захисту ділової репутації та прав цієї посадової особи. Тому у цій справі було визнано порушення державними органами (судами загальної юрисдикції України) положень ст. 10 Конвенції.

Також слід зазначити, що висновок Євросуду про те, що норми закону, які стосувалися поняття «поширення інформації», було викладено у неточних формулюваннях, а його тлумачення та застосування залежали від практики, не піддається сумніву, оскільки воно є джерелом права в Україні. При вирішенні вітчизняними судами справ, пов'язаних із реалізацією права за ст. 40 Конституції України направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів

місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, слід керуватись не лише рішенням Євросуду у справі «Сірик проти України» (2011), а й Рішенням КСУ від 10 квітня 2003 р. (справа про поширення відомостей) та постановою Пленуму ВСУ від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». Обґрунтувати це можна тим, що в них більш детально розкрито особливості реалізації цього права:

1) «викладення у листах, заявах, скаргах до правоохоронного органу відомостей особою, на думку якої посадовими чи службовими особами цього органу при виконанні функціональних обов'язків порушено її право, не може вважатись поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди інтересам цих осіб» (п. 1 резолютивної частини Рішення КСУ від 10 квітня 2003 р. (справа про поширення відомостей)) [21, с. 196–200];

2) «суди повинні мати на увазі, що у випадку, коли особа звертається до зазначених органів із заявою, в якій міститься та чи інша інформація, і в разі, якщо цей орган компетентний перевірити таку інформацію та надати відповідь, проте в ході перевірки інформація не знайшла свого підтвердження, вказана обставина не може сама по собі бути підставою для задоволення позову, оскільки у такому випадку мала місце реалізація особою конституційного права, передбаченого ст. 40 Конституції України, а не поширення недостовірної інформації» (п. 16 постанови Пленуму ВСУ України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи») [19, с. 125–137].

У чинній редакції ст. 42 (звільнення від відповідальності) Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» зазначено: «Редакція, журналіст не несуть відповідальності за публікацію відомостей, які не відповідають дійсності, принижують честь і гідність громадян і організацій, порушують права і законні інтереси громадян або являють собою зловживання свободою діяльності друкованих ЗМІ і правами журналіста, якщо: 1) ці відомості одержано від інформаційних агентств або від засновника (співзасновників); 2) вони містяться у відповіді на запит на інформацію, поданий відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939-VI, або у відповіді на звернення, подане відповідно до Закону України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР; 3) вони є дослівним відтворенням публічних виступів або повідомлень суб'єктів владних повноважень, фізичних та юридичних осіб; 4) вони є дослівним відтворенням матеріалів, опублікованих іншим друкованим ЗМІ, з посиланням на нього; 5) в них розголошується таємниця, яка спеціально охороняється законом, проте ці відомості не було отримано журналістом незаконним шляхом; 6) законом передбачено звільнення або непритягнення до відповідальності за такі дії».

Варто наголосити, що в цілому положення ст. 42 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» враховують міжнародні стандарти щодо визначення підстав звільнення журналістів та ЗМІ від відповідальності, оскільки це стосується свободи журналістів поширювати висловлювання, зроблені іншими. Водночас пункти 3 та 4 ст. 42 цього ж Закону суперечать практиці Євросуду при застосуванні ст. 10 Конвенції, про що свідчать такі його рішення у справах проти України.

Редакція газети «Україна-Центр», звертаючись до Євросуду, поміж іншого зазначала, що «...ст. 42 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» вимагає, щоб висловлювання третіх сторін відтворювалися дослівно. Точні, але не дослівно відтворені висловлювання не становлять підстави для звільнення від відповідальності. Тому недоліки національного законодавства разом із незастосуванням вітчизняними судами стандартів Євросуду призвели до ситуації, коли на підприємство-заявника було покладено фінансову відповідальність за точне відтворення тверджень третьої сторони про політика у контексті публічних дебатів» (пункти 4, 38 рішення Євросуду у справі «Газета "Україна-Центр" проти України» (2010)).

Євросуд, аналізуючи у цій справі українське законодавство, зазначив, що «...повідомлення новин, засноване на інтерв'ю або відтворенні висловлювань інших осіб, відредагованих чи ні, становить один з найбільш важливих засобів, за допомогою яких преса може відігравати свою важливу роль «сторожового пса суспільства» (...). У таких справах слід розрізняти ситуації, коли такі висловлювання належали журналісту, і коли були цитатою висловлювання іншої особи, оскільки покарання журналіста за участь у поширенні висловлювань інших осіб суттєво заважатиме пресі сприяти обговоренню питань суспільного значення і не повинно розглядатись, якщо для іншого немає винятково вагомих причин (...). Однак незрозуміло, чому у цій справі це питання так докладно обговорювалося вітчизняними судами, тоді як вони самі встановили, що інформація у тому вигляді, в якому вона була поширена підприємством-заявником, викладена правдиво» (пункти 46, 52 рішення Євросуду у справі «Газета "Україна-Центр" проти України» (2010)). За цих обставин Євросуд визнав, що суди загальної юрисдикції України здійснили втручання у право підприємства-заявника на свободу вираження поглядів у спосіб, що не є необхідним у демократичному суспільстві, констатувавши, що у цій справі мало місце порушення ст. 10 Конвенції.

В іншому випадку застосування «неякісного» вітчизняного законодавства заявники стверджували: «Національному законодавству стосовно відповідальності преси за поширення відомостей, які принижують честь і гідність особи, бракує «ясності» та «передбачуваності» та що національні суди проігнорували відповідні законодавчі гарантії від покарання за неперевірені твердження, зроблені журналістами. Заявники також зазначали, що вони

поширили матеріал, який вже було опубліковано в Інтернеті, з метою сприяти подальшому обговоренню важливих політичних питань, порушених у ньому» (пункти 38–40 рішення Євросуду у справі «*Редакція газети “Правое дело” та Штекель проти України*» (2011)).

Євросуд, заслухавши пояснення заявників та заперечення уряду, а також дослідивши в цій частині відповідне законодавство України, наголосив, що:

1) «зазначена публікація була дослівним відтворенням матеріалу, завантаженого із загальнодоступної Інтернет-газети. Вона містила посилання на джерело матеріалу та коментарі редакції, в яких вона формально дистанціювалася від змісту матеріалу. Українське законодавство, зокрема Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», надає журналістам імунітет від цивільної відповідальності за дослівне відтворення матеріалу, опублікованого у пресі (...). Це положення у загальному плані відповідає його підходу до свободи журналістів поширювати висловлювання, зроблені іншими»;

2) «проте відповідно до позиції національних судів такий імунітет журналістів не поширюється на відтворення матеріалу з Інтернет-джерел, які не зареєстровані згідно з наведеним вище Законом (...). На той час не існувало національних нормативних актів стосовно державної реєстрації Інтернет-видань і, як стверджував уряд, цей же Закон та інші нормативно-правові акти, які регулюють сферу ЗМІ в Україні, не містили будь-яких положень про статус Інтернет-видань або використання інформації, отриманої з Інтернету»;

3) «беручи до уваги роль, яку відіграє Інтернет у контексті професійної діяльності ЗМІ, та його важливість для загального здійснення права на свободу вираження поглядів, Євросуд вважає, що відсутність на національному рівні достатньої законодавчої бази, яка б дозволяла журналістам використовувати отриману з Інтернету інформацію без остраху наразитися на санкції, серйозно перешкоджає пресі відігравати свою роль «сторожового пса суспільства» (пункти 60–64 рішення Євросуду у справі «*Редакція газети “Правое дело” та Штекель проти України*» (2011)).

Отже, враховуючи недостатність в українському законодавстві належних гарантій для журналістів, які використовують інформацію, отриману з Інтернету, заявники не могли достатньою мірою передбачати наслідки, до яких могла призвести оскаржувана публікація. Це дало Євросуду підстави вважати, що вимогу щодо законності, закріплену в п. 2 ст. 10 Конвенції, дотримано не було.

Слід наголосити, що результати аналізу згаданих вище рішень Євросуду — «*Газета “Україна-Центр” проти України*» (2010) і «*Редакція газети “Правое дело” та Штекель проти України*» (2011) — дають підстави для однозначного висновку про їх обов'язкове застосування судами загальної юрисдикції України в аналогічних справах, оскільки після їх ухвалення

законодавець не вніс відповідних змін у пункти 3 і 4 ст. 42 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Тому чинна редакція цих пунктів Закону не належить до «якісного» законодавства з тих причин, що їх тексти не відповідають вимогам п. 2 ст. 10 Конвенції.

За нормами ст. 30 (звільнення від відповідальності) Закону України «Про інформацію» «ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості».

Викладене свідчить, що на законодавчому рівні чітко визначено, що «ототожнювати відомості про факти й оціночні судження неможливо» [12, с. 58], оскільки вони є «поняттями різного роду» [28, с. 17].

Отже, «вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясувати, чи є вона *фактичним твердженням*, чи *оціночним судженням (вид. авт.)* (п. 19 постанови Пленуму ВСУ від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи»).

Разом із тим у вітчизняній судовій практиці виникають значні труднощі щодо розмежування поширених відомостей про наявність у них оціночних суджень автора чи його тверджень про факти. Тому виникає необхідність ще раз звернутися до усталеної практики Євросуду, який, розрізняючи факти та оціночні судження, зазначає, що:

а) «якщо існування фактів може бути підтверджене, правдивість оціночних суджень не піддається доведенню. Вимога довести правдивість оціночних суджень є нездійсненною і порушує свободу висловлення думки як таку, що є фундаментальною частиною права, яке охороняється ст. 10 Конвенції» (п. 46 рішення Євросуду у справі «*Лінгенс проти Австрії*» (1986));

б) «навіть якщо висловлення є оціночним судженням, пропорційність втручання має залежати від того, чи існує достатній фактичний базис для оспорюваного висловлювання. Залежно від обставин конкретної справи, висловлювання, яке є оціночним судженням, може бути перебільшеним за відсутності будь-якого фактичного підґрунтя» (п. 41 рішення Євросуду у справі «*Українська Прес-група проти України*» (2005)).

Українське законодавство щодо права на свободу вираження поглядів, як зазначалося на початку цієї статті, у цілому відповідає положенням ст. 10 Конвенції. Водночас «динамічна» практика Євросуду щодо розкриття принципів свободи слова, на відміну від «статичного» вітчизняного законодавства, встановила критерії розмежування рівня захисту для позивачів та від-

повідачів. Наприклад, у позивачів *уряду, політиків, державних службовців, підприємців*, які активно задіяні у справах великих публічних компаній, *суддів та судових службовців, приватних осіб* — межі допустимої критики в текстах рішень Євросуду мають такий вигляд:

а) найширші у представників *уряду*, оскільки в кожній демократичній системі дії або помилки уряду повинні бути під ретельним контролем не лише законодавчої та судової влади, а також і преси, і громадської думки (рішення Євросуду у справі «*Кастеллс проти Іспанії*» (1992));

б) вужчі, ніж в урядовця, але достатньо широкі, коли стосуються власне *політика*, а не приватної особи. На відміну від останньої, політик неминуче і свідомо відкривається для прискіпливого аналізу кожного свого слова і вчинку як з боку журналістів, так і з боку громадського загалу і, як наслідок, повинен виявляти до цього більше терпимості (рішення Євросуду у справах «*Лінгенс проти Австрії*» (1986), «*Українська Прес-група*» проти України» (2005), «*Ляшко проти України*» (2006));

в) у *державних службовців* вужчі, ніж у політиків, але значно ширші, ніж у приватної особи (рішення Євросуду у справах «*Яновський проти Польщі*» (1999), «*Тома проти Люксембургу*» (2001), «*Ляшко проти України*» (2006));

г) у *підприємців*, які активно задіяні у справах великих публічних компаній, межі допустимої критики вужчі, ніж у державних службовців, але ширші, ніж стосовно приватних осіб (рішення Євросуду у справі «*Фрессо і Руар проти Франції*» (1999));

г) дуже вузькі у *суддів та судових службовців* (рішення Євросуду у справах «*Прагер і Обершлік проти Австрії*» (1995) та «*Де Хаес і Гійселс проти Бельгії*» (1997)), проте «межі прийнятної критики є ширшими щодо судді, який ступає на політичну стежу» (рішення Євросуду у справі «*Гріко проти Словаччини*» (2004));

д) такі межі найвужчі у *приватної особи*, особливо тоді, коли вона не бере активної участі у громадському житті (рішення Євросуду у справі «*Константинеску проти Румунії*» (2000)).

При цьому необхідно звернути увагу на те, що відкритість для ЗМІ згаданих політичних та державних осіб не є абсолютною. Пояснюється це тим, що політичний діяч має право, гарантоване положеннями ст. 8 та п. 2 ст. 10 Конвенції та нормами відповідного українського законодавства, на повагу до свого приватного та сімейного життя, але лише доти, доки не буде встановлено факт приватного або сімейного життя, який може зашкодити виконанню ним своїх обов'язків, що вже становить суспільний інтерес [1, с. 56–58; 6, с. 16–19; 13, с. 92–105].

Прикладом справедливого балансу між зазначеними правами — правом на свободу вираження поглядів та правом на захист приватного та сімейного життя — можуть бути рішення Євросуду у справах «*Таммер проти Естонії*» (2001) та «*Ганновер проти Німеччини*» (2004). Суть обставин останнього

рішення полягала у тому, що принцеса Кароліна фон Ганновер, 1957 р. н., яка є старшою донькою принца Монако Реньє III, від початку 90-х років XX ст. веде кампанію, звертаючись до судів у різних європейських державах, щоб не допустити опублікування фотографій із її приватного життя в сенсаційній пресі. У кількох випадках вона безуспішно зверталася до німецьких судів, щоб вони заборонили подальше обговорення серії фотографій, що з'явилась у 90-х роках XX ст. у німецьких журналах «Бунте», «Фрайцайт ревію» та «Нойе пост». Принцеса стверджувала, що ці видання порушують її право на захист приватного життя і право на контроль за використанням її зображення.

У цій справі Євросуд зазначив, що за правилами ст. 10 Конвенції громадськість має право на інформацію, у тому числі за особливих обставин, стосовно приватного життя публічних осіб, але в цій справі такого права не було. Крім того, Євросуд вважав, що громадськість не має легітимного інтересу знати про місцеперебування Кароліни фон Ганновер чи про те, як вона загалом поводить себе у приватному житті, навіть у тому випадку, якщо вона з'являється в місцях, які не завжди можна назвати ізольованими, і які є добре відомими громаді. Навіть якби такий загальний інтерес існував, оскільки журнали мають певну комерційну зацікавленість в опублікуванні фотографій та статей, ці інтереси мали б підпорядковуватися праву заявниці на ефективний захист її приватного життя. З урахуванням викладеного Євросуд наголосив на надзвичайно важливому значенні захисту приватного життя з точки зору розвитку особистості кожної людини і заявив, що кожен, зокрема й люди, відомі громадськості, повинні мати «легітимне очікування», що їхнє приватне життя буде захищене. Критерії, встановлені національними судами для того, щоб відрізнити фігуру сучасного суспільства «*par excellence*» від відносно публічної фігури, не є достатніми для того, щоб забезпечити ефективний захист приватного життя заявниці, і їй слід мати «передбачене законом очікування», що її приватне життя буде захищене (рішення Євросуду у справі «Ганновер проти Німеччини» (2004)).

Щодо меж допустимої критики *відповідачів*, то рівень їх захисту в практиці Євросуду за нормами ст. 10 Конвенції за наявності таких «прогалін» в українському законодавстві такий:

а) у *політиків, депутатів* (особливо, якщо вони є представниками опозиції) – дуже великий (рішення Євросуду у справі «Кастелс проти Іспанії» (1992));

б) у *ЗМІ та журналістів* – дуже великий, але з накладенням на них відповідних обов'язків та відповідальності (рішення Євросуду у справах «Лінгенс проти Австрії» (1986), «Обершлік проти Австрії» (1991), «Яновський проти Польщі» (1999));

в) щодо *юриста, адвоката* можливе повселюдне коментування відправлення правосуддя, але при цьому критика не повинна порушувати певних

меж (рішення Євросуду у справах «Шьонфер проти Швейцарії» (1998) та «Нікула проти Фінляндії» (2002)).

Зміст перших двох речень п. 1 ст. 10 Конвенції доводить, що свобода вираження поглядів має три складові: 1) свобода дотримуватися своїх поглядів; 2) свобода одержувати інформацію та ідеї; 3) свобода передавати інформацію та ідеї. При цьому друга складова має свій особливий шлях «динамічного» розвитку, вкотре підтверджуючи, що Конвенція розглядається як «живий механізм, що постійно розвивається» [3, с. 69].

Наприклад, міжнародний договір, судячи з формулювання ст. 10 Конвенції, не покладає на державу обов'язку вчиняти дії для введення інформації в обіг, надання її суспільству. Отже, зміст норм ст. 10 Конвенції не свідчить про гарантування права на доступ до власне публічної інформації. Тому не випадково, що спочатку Євросуд дотримувався позиції про те, що право на отримання інформації не містить кореспондуючого права на доступ до інформації або права на обов'язок надання такої інформації, із цих мотивів не визнавав факт порушення державою норм ст. 10 Конвенції:

а) органи влади відмовили заявнику у прийомі на державну службу з тих підстав, що він не відповідав вимогам безпеки для цієї посади. Тому заявник з метою усунення неточностей зробив запит стосовно характеру відомостей щодо нього. Однак органи влади, які зберігали щодо нього інформацію, відмовили йому в наданні цієї інформації з мотивів національної безпеки. Національні суди, позицію яких підтримав Євросуд, зазначили, що право Леандера на доступ до публічної інформації не порушено (рішення Євросуду у справі «Леандер проти Швеції» (1987));

б) органи місцевої влади, як вбачається з обставин іншої справи, встановили заявникові громадську опіку до досягнення ним повноліття. У період знаходження під опікою його передавали різним прийомним батькам, які, порушуючи свої обов'язки, не завжди ставилися до нього коректно. Із цих підстав заявник виявив бажання звернутися до суду із позовом про стягнення шкоди з органів місцевої влади. Органи місцевої влади на його запит для підтвердження обґрунтованості позовних вимог не надали тих протоколів, за якими над ним встановлювалась опіка. Національні суди, думку яких підтримав Євросуд, відмовили в задоволенні вимог заявника про надання щодо себе публічної інформації (рішення Євросуду у справі «Гаскін проти Сполученого Королівства» (1989));

в) охороняючи інтереси приватних осіб від втручання як з боку держави, так і з боку третіх осіб, Євросуд визнав законною відмову комерційній компанії «Групо Інтерпрес С. А.» в доступі до інформації із судових архівів з метою отримання відомостей про пошукачів кредитів для того, щоб продавати таку інформацію фінансовим структурам. На думку Євросуду, ст. 10 Конвенції не дає жодній особі або фірмі безумовного права на доступ до архівів, де міститься інформація про фінансовий стан третьої сторони, а

також не зобов'язує органи влади повідомляти таку інформацію тому, хто про неї запитує» (рішення Євросуду у справі «*Група Інтерпрес С. А.*» проти Іспанії» (1996)).

Важливо, що недавно позиція Євросуду з цього питання суттєво змінилася — через ширше розуміння поняття «свобода на отримання інформації» — аж до визнання права на доступ до публічної інформації [24]. Так, застосовуючи способи тлумачення Конвенції, Євросуд зазначив, що: а) збір інформації є важливим підготовчим кроком у журналістиці і вважається невід'ємною частиною свободи преси. Такий збір може здійснюватися не лише ЗМІ чи безпосередньо журналістами, а й неурядовою організацією; б) до обов'язків держави стосовно свободи преси входить також знищення бар'єрів для виконання пресою покладених на неї функцій «сторожових псів демократії»; в) інформація, яку шукало Угорське об'єднання громадських свобод у цій судовій справі, була вже готова та доступна і не вимагала збирання ніяких даних органами державної влади. Отже, держава в особі Конституційного Суду Угорщини, до якого звернулася із запитом неурядова організація, не мала права заважати такому потоку інформації (рішення Євросуду у справі «*Угорське об'єднання громадянських свобод проти Угорщини*» (2009)).

Викладене дає підстави стверджувати, що рішення Євросуду у цій справі, як джерело права України, підлягає обов'язковому застосуванню при реалізації Закону України «Про доступ до публічної інформації» [15, с. 291–293]. Водночас, незважаючи на те, що оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників публічної інформації здійснюється відповідно до КАС (ч. 3 ст. 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації», зазначене питання також стосується цього дослідження, оскільки «право на доступ до інформації, зокрема до публічної, є складовою особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи» [17, с. 188–194], що регулюється нормами ЦК. Тому за певних обставин згадане рішення Євросуду може бути безпосередньо застосоване при розгляді судами справ за правилами ЦПК.

«Дифамація» — прийнятий у більшості країн світу юридичний термін, під яким розуміють правопорушення у вигляді поширення відомостей, що не відповідають дійсності, які порочать честь, гідність та ділову репутацію потерпілого [8, с. 59–79]. Закономірно, що ця дефініція неодноразово використовується у практиці Євросуду, який інколи наголошує, що: «на момент оскаржуваних подій українське законодавство з дифамації не проводило різниці між оціночними судженнями та фактами, оскільки у ньому говориться лише про загальні відомості, і воно виходить із припущення, що будь-яке твердження підлягає доведенню за правилами цивільного судочинства» (п. 59 рішення Євросуду у справі «*Українська Прес-Група*» проти України» (2005)).

Слід зазначити, що в українському законодавстві термін «дифамація» не вживається. Тому не випадково, що це слугує додатковою підставою для дослідження співвідношення інституту дифамації з відповідним законодавством щодо захисту честі, гідності та ділової репутації [11; 20, с. 331–343].

Завершуючи аналіз українського законодавства, яке регулює право на свободу вираження поглядів, щодо його відповідності положенням ст. 10 Конвенції, слід наголосити, що, по-перше, в цілому законодавство України відповідає принципам, які розвинуті практикою Євросуду при застосуванні ст. 10 Конвенції, по-друге, суди загальної юрисдикції України зобов'язані застосовувати ст. 10 Конвенції та відповідну практику Євросуду, якою виявлена наявність «неякісного» вітчизняного законодавства.

Список використаних джерел

1. *Бобрик В.* Свобода діяльності засобів масової інформації і право людини на приватність: пошук правового компромісу // *Господарство, підприємництво і право.* — 2001. — № 9. — С. 56–58.
2. *Борисова В. І.* Поняття та види актів цивільного законодавства // *Цивільне право: підруч.* : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — Х. : Право, 2011. — Т. 1. — 656 с.
3. *Де Сальвіа М.* Европейская конвенция по правам человека. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — 267 с.
4. *Євтушенко О. І.* Огляд законодавства України, що передбачає право на свободу вираження поглядів // *Судова апеляція.* — 2008. — № 2 (11). — С. 77–84.
5. *Жуковська О.* Право на свободу слова та інформації в українському законодавстві та судовій практиці (деякі аспекти проблеми) // *Адвокат.* — 2001. — № 4–5. — С. 25–33.
6. *Зайцев Ю.* Свобода слова и право на частную жизнь: поиски «золотой середины» (комментарий к делу «Таммер против Эстонии», рассмотренному Европейским судом по правам человека) // *Законодавчий бюлетень.* — 2001. — № 2. — С. 16–19.
7. *Копылов В. А.* Информационное право : учеб. пособие. — М. : Юристь, 1997. — 472 с.
8. *Корталс Альтес В.* Обзор европейского законодательства о диффамации // *Средства массовой информации и правовые вопросы защиты чести и достоинства* / под ред. Г. В. Винокурова, А. Г. Рихтера, В. В. Чернышова. — М. : Институт проблем информационного права, 2004. — 608 с.
9. *Костецька Т. А.* Джерела інформаційного права України: поняття, система, особливості // *Часопис Київського університету права.* — 2007. — № 3. — С. 68–73.
10. *Кузнєцова Н. С.* Науково-практичний коментар ст. 4 ЦК України // *Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України* : у 2 т. / за відп. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — Т. I. — 832 с.
11. *Луспенник Д.* Інститут дифамації і українське законодавство щодо захисту честі, гідності та ділової репутації (співвідношення та вибір пріоритету в судовій практиці) // *Право України.* — 2006. — № 2. — С. 62–66.
12. *Луспенник Д.* Розмежування оціночних суджень та стверджень про факти при розгляді справ про захист честі, гідності та ділової репутації // *Право України.* — 2003. — № 12. — С. 57–59.

13. *Луспенік Д. Д.* Право на недоторканість приватного життя публічних осіб у контексті дифамаційного спору: практичні рекомендації // Часопис цивільного і кримінального судочинства. — 2011. — № 2. — С. 92–105.

14. *Маковей М.* Стаття 10 Європейської конвенції з прав людини // Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / за ред. О. Л. Жуковської. — К. : ЗАТ «ВППОЛ», 2004. — 960 с.

15. *Паліюк В. П.* Доступ до публічної інформації в практиці Європейського суду з прав людини // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу (20–21 трав. 2011 р., м. Одеса) ; відп. ред. д-р юрид. наук В. М. Дрбмін / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — О. : Фенікс, 2011. — Т. 2. — 478 с.

16. *Паліюк В. П.* Застосування статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при «неякісному» законодавстві України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. — 2012. — Вип. 20. — Ч. II. — Т. 1. — С. 124–129.

17. *Паліюк В. П.* Право на доступ до публічної інформації як складова особистих немайнових прав фізичної особи // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. — 2013. — Вип. 22. — Ч. I. — Т. 1. — С. 188–194.

18. *Паліюк В. П.* Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: українське законодавство та судова практика : практ. посіб. — Миколаїв : ТОВ фірма «Іліон», 2010. — 556 с.

19. *Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи* : постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 // Постанови Пленуму Верховного Суду України: цивільні, господарські справи, трудові спори / упоряд. С. А. Кузьмін. — К. : Паливода А. В., 2011. — 416 с.

20. *Потапенко С.* Диффамация и российская судебная практика // Средства массовой информации и правовые вопросы защиты чести и достоинства / под. ред. Г. В. Винокурова, А. Г. Рихтера, В. В. Чернышова. — М. : Институт проблем информационного права, 2004. — 608 с.

21. *Рішення Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 р. (справа про поширення відомостей)* // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2002–2003 / відп. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — Кн. 4. — 325 с.

22. *Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 р. (справа про смертну кару)* // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / відп. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — Кн. 1. — 512 с.

23. *Сопілко І. М.* Формування підходів до уніфікації понятійно-категоріального апарату інформаційного права // Часопис Київського університету права. — 2009. — № 3. — С. 126–132.

24. *Сушко О.* Право на доступ до інформації: еволюція підходів Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.medialaw.kiev.ua/Analytics/353>.

25. *Чубукова О.* Правова основа інформатизації суспільства // Право України. — 2000. — № 4. — С. 96–99.

26. *Швець М., Калюжний Р., Гавловський В., Цимбалюк В.* Інформаційне законодавство України: концептуальні основи формування // Право України. — 2001. — № 7. — С. 88–91.

27. Шевчук С. Свобода вираження поглядів: практика Європейського суду з прав людини у порівняльній перспективі. — К. : «Реферат», 2005. — 192 с.

28. Эрделевский А. Утверждение о факте и выражение мнения — понятия разного рода // Российская юстиция. — 1997. — № 6. — С. 17–19.

29. Якубенко В. Новий цивільний кодекс: спочатку страшно... // Законодавчий бюлетень для засобів масової інформації. — 2003. — верес. — С. 2–8.

Палиук В. П. Застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства (положення ст. 10 Конвенції щодо свободи вираження поглядів)

Анотація. Аналізується право на свободу вираження поглядів за ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Автор розкриває особливості усунення в цій частині «неякісного» вітчизняного законодавства судами загальної юрисдикції України.

Ключові слова: свобода вираження поглядів, приватне життя, звільнення від відповідальності, інформація, публічна інформація, дифамація.

Палиук В. П. Применение судами общей юрисдикции Украины Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод в случае «некачественного» законодательства (положения ст. 10 Конвенции относительно свободы выражения мнения)

Аннотация. Анализируется право на свободу выражения мнения по ст. 10 Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод. Автор раскрывает особенности устранения в этой части «некачественного» законодательства судами общей юрисдикции Украины.

Ключевые слова: свобода выражения мнения, частная жизнь, освобождение от ответственности, информация, публичная информация, диффамация.

Paliuk V. P. Application of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by General Jurisdiction Courts in Case of «Incorrect» Legislation (Provisions of Article 10 of the Convention Concerning Freedom of Expression)

Summary. The article provides analysis of the right to freedom of expression according to the Article 10 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The author reveals peculiarities of removing «incorrect» national legislation in this part by general jurisdiction courts.

Key words: freedom of expression, private life, release of liability, information, public information, defamation.